

Miroslav Stiplovšek

PREPOVED NEODVISNIH STROKOVNIH ORGANIZACIJ LETA 1924 IN ZAČETEK NOVE SINDIKALNE POLITIKE KPJ V SLOVENIJI

Po Zakonu o zaščiti javne varnosti in reda v državi so bile poleti 1921 dokončno prepovedane vse strokovne — sindikalne organizacije Centralnega delavskega sindikalnega sveta Jugoslavije. Obnovljeni revolucionarni sindikati so dobili oznako »neodvisni«, ker so se morali na zahtevo oblasti odpovedati statutarni povezavnosti s prepovedano KPJ. Ta je prek ilegalnega namestniškega odbora spodbudila in vodila njihovo ustanavljanje, ki je potekalo v pogojih protikomunistične zakonodaje. To je odločilno vplivalo na njihov organizacijski razvoj in oblike aktivnosti, v izjemnih razmerah pa tudi niso mogli postati tako množične delavske organizacije, kot so bili v obdobju do Obznane.

Za prvo etapo v razvoju neodvisnih strokovnih organizacij (njihova centrala je bil septembra 1921 v Beogradu ustanovljeni začasni Medzvezni sindikalni odbor — MSO) je bilo značilno na eni strani prizadevanje oblasti, da bi njihov razmah in aktivnost čimbolj omejile ter preprečile njihovo povezovanje v pokrajinskem in državnem okviru, na drugi strani pa velika aktivnost ilegalne KPJ, da se organizacije MSO čimprej utrdijo in postanejo njeno najpomembnejše množično oporišče za izvajanje ne le socialnoekonomskih, temveč tudi nekaterih političnih nalog.¹

V Sloveniji se je neodvisno strokovno gibanje po enoletnih prizadevanjih organizacijsko utrdilo jeseni 1922, vidni znaki pa so bili zlasti začetek izhajanja posebnega sindikalnega glasila Strokovne borbe 22. oktobra, prvi kongres neodvisnih strokovnih organizacij rudarjev 19. novembra in ustanovitev Zveze neodvisnih strokovnih organizacij za Slovenijo (ZNSOS) na sindikalnem kongresu 10. decembra. Po dolgotrajnem preprečevanju so oblasti konec januarja 1923 dovolile sklic prve državne konference neodvisnih sindikatov, na kateri so dotedanji začasni MSO preoblikovali v Centralni delavski sindikalni odbor Jugoslavije (CDSOJ). Čeprav je nova centrala temeljila na birokratskem centralizmu in neustreznji notranji organiziranosti, kar so predstavniki ZNSOS odločno kritizirali, so bile prek nje pokrajinske zveze neodvisnih sindikatov končno legalno povezane, kar je bil pomemben pogoj za izvajanje velikih skupnih akcij. Toda akcijsko sposobnost neodvisnih sindikatov Jugoslavije so poleg številčne šibkosti hromila še notranja nasprotja v vodstvu, v katerem so prevladovali desničarji. Ti so sabotirali sklepe partijskih forumov o ustanavljanju komunističnih frakcij v neodvisnih sindikatih, preko katerih bi KPJ uveljavljala svoje idejno vodstvo v njih. Osrednje vodstvo CDSOJ pa tudi ni vodilo pravilne politike do oblikovanja enotne delavske fronte na sindikalnem področju, ki je bila nujna naloga v času okrepljene ofenzive kapitala na delavske pridobitve iz časa povojnega revolucionarnega vrenja, proti kateri je bil lahko uspešen le enoten nastop vseh delavskih organizacij različnih idejnih smeri.

Spomladi 1923 je razmah neodvisnih strokovnih organizacij na Slovenskem dosegel višek. V devetih strokovnih zvezah ZNSOS je bilo junija 1923 vpisanih že 12.611 članov,² s čemer je približno za četrtno presegla številčno moč organizacij

¹ O razvoju in delovanju neodvisnih strokovnih organizacij v Jugoslaviji so doslej obširneje pisali: Edib Hasanagić v publikaciji *Nezavisni sindikati*, Beograd 1951, Josip Cazi v štirih knjigah pod naslovom *Nezavisni sindikati 1921—1929*, Zagreb 1962—1968 in Ubavka Vujošević v razpravi *Strujanja i odnosi u sindikalnom pokretu 1921—1929* v zborniku 50 godina revolucionarnog sindikalnog pokreta u Jugoslaviji, Beograd 1969, str. 91—117.

² Glas svobode, št. 11, 29. 6. 1923; ob prvi državni konferenci je bilo v neodvisnih sindikatih 26.481 članov (Cazi, *Nezavisni sindikati* I, cit. izd., str. 339), med njimi približno tretjina iz Slovenije. Ob ustanovitvi je ZNSOS štela 8452 članov.

socialistične Strokovne komisije za Slovenijo (SK). Občutno močnejša pa je bila tudi od krščanskosocialnih in narodnosocialnih strokovnih organizacij.³ Do tedaj je številčno šibka KPJ uspela ustvariti svoje frakcije v večini strokovnih zvez ZNSOS, centralni odbor komunističnih frakcij v strokovnih organizacijah pa so sestavljali Albert Hlebec, Ladislav Kordič, Marcel Žorga in Ivan Kralj.⁴ Tako so v Sloveniji izpolnili nalogo za učinkovitejše delovanje partije v strokovnem gibanju, pri čemer naj poudarimo, da med pokrajinskim komitejem KPJ in vodstvom ZNSOS ni bilo škodljivih nasprotij, kakršna so bila v odnosih med osrednjem vodstvom KPJ in CDSOJ.

Slovenske neodvisne strokovne organizacije so dosegle tudi začetne uspehe pri oblikovanju enotne delavske fronte, uveljavljale so jo v mezdnih in stavkovnih gibanjih ter protidraginjskih akcijah, v prvih mesecih 1923 pa so organizirale več deset shodov s socialističnimi organizacijami proti neizvajanju socialne zakonodaje in omejevanju političnih svoboščin. S tako dejavnostjo se je številčno okrepljena ZNSOS uveljavila kot pomemben dejavnik v neodvisnem sindikalnem gibanju v jugoslovanskem okviru. Kljub nekaterim notranjim slabostim je bila ZNSOS sredi 1923, ko je sprožila zadnje velike boje v stavkovnem valu po prvi svetovni vojni, organizacijsko in akcijsko vodilna v slovenskem strokovnem gibanju. Žal pa so se prav v tem času poslabšali odnosi s socialističnimi strokovnimi organizacijami, ki so nato tudi sabotirale enotne nastope.⁵

Zaostritev razrednih bojev leta 1923 se je najbolj vidno pokazala v stavki 9400 rudarjev Trboveljaske premogokopne družbe (TPD) od 20. julija do 17. septembra,⁶ sredi poletja pa se je v enodnevno stavko zaostрил tudi dolgotrajni socialnoekonomski boj železničarjev in javnih nameščencev. V rudarski stavki sta obe strani, delavska in podjetniška, uporabljali skrajna sredstva, za zlom stavke pa so bili odločilni protidelavski ukrepi oblasti. V stavki so prišle do izraza tudi slabosti delavskega gibanja, predvsem zaradi njegove razcepljenosti in udarcev po njem s protikomunistično zakonodajo. Pri razbitju stavke so sodelovali tudi pripadniki Organizacije jugoslovanskih nacionalistov — Orjune. S porazi so se končali tudi vsi drugi stavkovni boji leta 1923, ki so bili »z večjo ali manjšo brutalnostjo udušeni«.⁷ Po podatkih Inšpekcije dela, ki niso zajemali železničarskih in rudarskih akcij, je bilo leta 1923 v Sloveniji 70 mezdnih gibanj, med katerimi se je le eno končalo s popolnim uspehom, 49 jih je bilo delno uspešnih, kar 20 pa se jih je končalo brez uspeha (leta 1922 npr. le štiri), med 13 stavkami pa jih je bilo 7 delno uspešnih, 6 pa se jih je končalo brez uspeha.⁸ Poleg navedenih vzrokov je vplival na neuspeh

³ V začetku 1923 je bilo v krščanskosocialni Jugoslovanski strokovni zvezi okrog 5000 članov (zapisnik obnega zbora JSZ 25. 3. 1923 v fondu JSZ v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja; Pravica, št. 10, 10. 8. 1923), najmočnejša narodnosocialna organizacija Zveza jugoslovanskih železničarjev pa je imela sredi 1923 3076 vpisanih članov (Jugoslovanski železničar št. 19, 1. 8. 1923).

⁴ Zgodovinski arhiv centralnega komiteja ZKS v Ljubljani (ZA CK ZKS), fond Komunistične internacionale (KI) 1927/37; arhiv centralnega komiteja ZKJ v Beogradu, fond KI 1923/44, dokumenti zasedanja pokrajinskega strankinega sveta KPJ 22. julija 1923. Pri razdelitvi dela so na njem določili Alberta Hlebca za tajnika ZNSOS, Ivana Kralja za tajnika neodvisnih strokovnih zvez stavbinskih in občinskih delavcev, Ivana Vuka za tajnika neodvisne strokovne organizacije železničarjev, Aleksandra Koblerja za tajnika neodvisnih strokovnih zvez tekstilnih, kemičnih in kovinarskih delavcev, Jožeta Kolška za tajnika neodvisne strokovne organizacije rudarjev in Ladislava Kordiča za tajnika strokovne organizacije lesnih delavcev. Kopije gradiva iz arhiva CK ZKJ v Beogradu mi je dal na voljo France Filipič, za kar se mu zahvaljujem.

⁵ O razvoju in delovanju neodvisnih strokovnih organizacij v Sloveniji glej razpravi M. Stiplovskega, Razvoj neodvisnih strokovnih organizacij na Slovenskem 1921—1924 v zborniku Revolucionarno delavsko gibanje v Sloveniji v letih 1921—1924, Ljubljana 1975, str. 81—110 in Razcepljenost strokovnega-sindikalnega gibanja na Slovenskem od 1918—1929 in prva prizadevanja partije za enotno delavsko fronto v publikaciji Pot slovenskega delavstva v Delavsko enotnost, Ljubljana 1982, str. 7—34 ter razpravo Franceta Filipiča, O razvoju in delovanju KPJ v Sloveniji med leti 1920—1924 v delu Poglavlja iz revolucionarnega boja jugoslovanskih komunistov 1919—1939, 1. knjiga, Ljubljana 1981, str. 70—180 (cit. Filipič, O razvoju KPJ).

⁶ Podrobnejši opis te dvomesečne stavke je v publikaciji Franceta Rozmana in M. Stiplovskega, Prve rudarske stavke na Slovenskem 1883—1923, Ljubljana 1983, str. 67—89, kjer so navedeni tudi podrobnejši podatki o veliki količini arhivskih, časopisnih in spominskih virov za to stavko. O pomenu stavke pričajo tudi poročila o njej rdeči sindikalni internacionali v Moskvo in CK KPJ, ki so ohranjena v fondu KI v ZA CK ZKS in A CK ZKJ.

⁷ Strokovna borba št. 43, 22. 11. 1923.

⁸ Izveštaj Inšpekcije rada kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca o njenom poslovanju u g. 1923, Beograd 1924, str. 37, 39, 53 in 55.

socialnoekonomskih bojev tudi začetek kratkotrajne gospodarske krize.⁹ Vlada je uspela zajeziiti inflacijski val po prvi svetovni vojni, kar je imelo sredi dvajsetih let za posledico zastoj v industrijskem razvoju. V takih razmerah so si delodajalci še posebej prizadevali oslabiliti obrambno moč strokovnih organizacij. Zato so bili v pogajanjih z njihovimi predstavniki ob mezdni gibanjih in stvkih nepopustljivi. Strokovna borba je poudarila: »Kapitalisti nastopajo in jurišajo na pravice svojih delojemalcev enotno in složno, zato tudi povsod zmagujejo.«¹⁰ Po zlomu stavkovnih bojev so s svojimi ukrepi poskušali čimbolj prizadeti zlasti razrednobojne strokovne organizacije.

Najbolj drastično je postopala TPD, ki je neposredno po stavki odpustila okoli 600 rudarjev, predvsem iz vrst članov neodvisne Zveze rudarskih delavcev Slovenije (ZRDS), orožniki in policisti pa so udarec po njej okrepili še z aretacijo prek 80 njenih funkcionarjev in zaupnikov. Po mnogih posredovanjih je TPD ponovno sprejela na delo večino odpuščenih rudarjev, toda prek 200 najagilnejšim funkcionarjem ZRDS, ki so preživljali okoli 550 družinskih članov, je s pomočjo Zveze industrijev preprečila kakršnokoli zaposlitev v Sloveniji in so si morali poiskati delo v tujini. Že neposredno po končanem dolgotrajnem stavkovnem boju je tajnik ZNSOS Albert Hlebec poudaril, »da je izgubljeni štrajk velik udarec za ZRD, kakor za vse naše sindikalno gibanje.«¹¹ Še bolj pa je vse posledice zloma rudarske stavke za neodvisno strokovno gibanje v Sloveniji razčlenilo kasnejše poročilo vodstva ZNSOS rdeči sindikalni internacionali — Profinterni v Moskvo.¹² Ugotovilo je, da je poraz rudarjev, ki so bili v svojih dotedanjih, pvojnih bojih vedno zmagoviti; »povzročil ne le v Revirjih, temveč tudi v drugih organizacijah precejšno depresijo,« ki se ni kazala le v znatni indiferentnosti, temveč tudi v upadanju članstva. ZNSOS pa je doživela hud gmotni udarec, ker je v dolgotrajni stavki porabila vse finančne rezerve. Zaradi velikih dolgov je grozila ukinitve sindikalnega lista in likvidacija ZNSOS. Tako so morali zmanjšati naklado Strokovne borbe s 5000 na 4000 izvodov. V Revirje, kjer je bilo največ naročnikov, je morala ZNSOS pošiljati brezplačno 700 izvodov sindikalnega lista, da bi znova okrepila ZRDS. Število rudarjev, ki so redno plačevali članarino, je do začetka 1924 upadlo od 3500 vpisanih na okoli 600.¹³ Tedaj je bilo tudi v neodvisni železničarski strokovni organizaciji le okoli 1150 članov. Število vseh članov ZNSOS, ki so redno izpolnjevali tudi finančne obveznosti, je bilo okoli 3100, torej približno četrtina sredi 1923. leta vpisanih članov. Spričo hudega udarca kapitala in oblasti po ZRDS kot najmočnejši neodvisni strokovni zvezi v Sloveniji in v Jugoslaviji, ki je negativno vplival tudi na številčno moč in akcijsko sposobnost drugih slovenskih neodvisnih strokovnih organizacij, je vodstvo ZNSOS v omenjenem pismu predlagalo čimprejšnji sestanek svojih predstavnikov z delegatom Profinterne. Hkrati se je pritoževalo, da beograjska centrala neodvisnih strokovnih organizacij zelo malo skrbi za neodvisno strokovno gibanje v Sloveniji. Ob tem naj poudarimo, da so podjetniki s pomočjo oblasti konec velikega stavkovnega vala 1923 najhuje prizadeli najbolj borbene, neodvisne strokovne organizacije, toda v razmerah ofenzive kapitala so številčno nazadovale in zmanjšale svojo aktivnost tudi socialistične¹⁴ in druge strokovne organizacije.

Vodstvo ZNSOS in pokrajinski komite KPJ sta si po rudarski stavki prizadevala spet okrepiti neodvisno strokovno gibanje in sta uspela postopoma povečati aktiv-

⁹ O prvih znakih gospodarske krize je pisala Strokovna borba že 7. marca 1923 (št. 9), v članku Ali gremo gospodarski krizi nasproti.

¹⁰ Strokovna borba, št. 43 22. 11. 1923.

¹¹ A CK ZKJ, fond KI 1923/63; poročilo ZNSOS 18. 9. 1923; Največja stavka slovenskih rudarjev (leta 1923) v Prispevkih za zgodovino delavskega gibanja I-1960, št. 1., str. 295.

¹² A CK ZKJ, fond KI 1924, Bericht über roten Gewerkschaftenorganisationen in Slowenien 14. 2. 1924.

¹³ Ker je ZNSOS s temi podatki o članstvu hotela utemeljiti potrebo po nujni finančni pomoči Profinterne za ponovno okrepitev neodvisnega stavkovnega gibanja v Sloveniji, so verjetno nekoliko negativno pretiravali. Po poročilu ZRDS iz konca 1923 Inšpekciji dela (v arhivu Inšpekcije dela v IZDG) naj bi imela ta strokovna zveza okoli 2500 članov, leto dni prej pa jih je imela nad 6000.

¹⁴ V organizacijah SK je bilo leta 1921 okoli 11.000 članov, konec 1923 pa le še okoli 7200 vpisanih članov. Njena Unija slovenskih rudarjev je imela leta 1922 še 1908 vpisanih članov, konec naslednjega leta pa le še 1055 (Delavec, št. 16, 17. 4. 1924).

nost svojih članov in privržencev. To krepitev neodvisnega strokovnega gibanja pa je ovirala iz KPJ izključena skupina okrog Delavskih novic, ki je poskušala odcepiti ZRDS od ZNSOS in si v tej strokovni zvezi ustvariti svoje oporišče.¹⁵ ZNSOS je jeseni 1923 organizirala akcije za pomoč brezposelnim in aretiranim rudarjem ter protestne shode zoper nasilje v času stavke in po njej, posebej aktivna je bila z množičnimi shodi vajeniška mladina, neodvisna strokovna centrala pa si je znova prizadevala doseči tudi akcijsko enotnost vseh strokovnih organizacij za obrambne boje po delavskih porazih in proti posledicam gospodarske krize. To dejavnost za enotno delavsko fronto je kot temeljno nalogo posebej poudarila tudi III. državna konferenca KPJ v Beogradu v začetku januarja 1924, ki je tudi terjala, da je treba vzporedno voditi še akcijo za organizacijsko združitev neodvisnih in socialističnih strokovnih organizacij na osnovi proletarske demokracije, vsa ta prizadevanja pa je treba okrepiti zlasti neposredno med delavskimi množicami. Ob tem je poudaril pomen vpliva politične stranke v strokovnih organizacijah in kritizirala odpore zoper organiziranje komunističnih frakcij v njih.¹⁶ V Sloveniji sta dali nato pobudo za organizacijsko združitev rudarska in železničarska neodvisna strokovna zveza. Na več shodih v Revirjih so se tudi člani socialistične Unije slovenskih rudarjev izjavljali za združitev.¹⁷ Toda osrednje vodstvo socialistične sindikalne centrale Glavne delavske zveze Jugoslavije (GDZJ) je prepovedalo kakršnakoli pogajanja in zahtevalo kapitulacijo neodvisnih strokovnih organizacij, to je, vrnitev njihovega članstva v socialistične strokovne organizacije.¹⁸ Vodstvo SK je nato izkoristilo zlasti napako ZNSOS pri ustanavljanju neodvisne strokovne zveze kovinarjev za sabotiranje sodelovanja v enotni delavski fronti in za odklonitev kakršnegakoli skupnega nastopanja.

ZNSOS zato v svojih prizadevanjih za akcijsko enotnost in združitev razrednih organizacij ni uspela. V prvih mesecih leta 1924 je izvedla več akcij proti brezposelnosti, vodila nekaj mezdnih gibanj in organizirala več shodov, na katerih so udeleženci odločno protestirali proti fašističnim pojavom in pozvali vse delavstvo, »da se strne v svojih razrednobojevnih proletarskih organizacijah za boj proti kapitalizmu in njegovi avantgardi — fašizmu«.¹⁹ Prvomajske proslave, ki jih je po socialistični odklonitvi za skupen nastop organizirala ZNSOS, so »pokazale, da prava razredna zavest in odločna bojovna volja ni več v znamenju upada ...« in »da ni delavstvo za koruzni socijalspatriotizem ...«²⁰ Tudi pokrajinska konferenca Neodvisne delavske stranke Jugoslavije 4. maja 1924 v Ljubljani je ugotovila, da je bila udeležba »tisočev in tisočev« na prvomajskih proslavah velik uspeh revolucionarnega delavskega gibanja. Toda ugotovila je tudi, da so neodvisne strokovne organizacije na Slovenskem v krizi, in obvezala vse strankine člane, da aktivno delujejo v njih. Neodvisna delavska stranka Jugoslavije za Slovenijo je poudarila, da bo strokovnemu gibanju posvetila največjo pozornost in si prizadevala vključiti vanj večino delavstva. Na tej konferenci so tudi sklenili, da je treba z vsemi silami preprečiti v Trbovljah razvitje prapora Orjune 1. junija 1924 in da je treba postaviti »nasproti fašistom oboroženo delavsko obrambo«.²¹

Strokovna borba je nato poudarila, da se morajo v delavsko obrambo (oziroma proletarske akcijske čete) proti Orjuni vključiti tudi pripadniki strokovnih organizacij. To je utemeljevala z orjunaškim napadom na Rudarski dom v Trbovljah, sedež ZRDS, in z njihovim streljanjem septembra 1923 na Delavski dom v Ljubljani, kjer je bil sedež osmih strokovnih zvez, ter z namero, da pripravljajo celo

¹⁵ Delavske novice, št. 17, 16, 11. in št. 22, 21, 12. 1923.

¹⁶ A CK ZKJ, fond KI, 1924/1, resolucija o sindikalnoj politici KPJ.

¹⁷ Strokovna borba, št. 7, 22. 2., št. 10, 15. 3., št. 11, 1. 4. in št. 12, 10. 4. 1924; poročila o shodih so tudi v fondu oddelka za notranje zadeve ljubljanske oblasti Poverljivi spisi 1924 v Arhivu SR Slovenije.

¹⁸ Delavec, št. 10, 6. 3. 1924.

¹⁹ Strokovna borba, št. 11, 1. 4. 1924.

²⁰ Strokovna borba, št. 15, 10. 5. 1924.

²¹ ZA CK ZKS, fond kazenski spisi, okrožno sodišče v Celju, priloga h kazenskemu spisu Vr VIII/492/24.

ustanovitev jugofašističnih strokovnih organizacij.²² Po krvavem prvojunjskem spopadu med revolucionarnim delavstvom in Orjuno v Trbovljah so njeni pripadniki svoj poraz hoteli maščevati tudi z divjanjem po Ljubljani. Tako je skupina orjunašev 2. junija prišla v tiskarno Merkur in zagrozila, da jo bodo razstrelili, če ne preneha tiskati revolucionarne liste. Preprečila je tudi izid že stavljenе 17. številke Strokovne borbe. Iz strahu pred orjunaškimi napadi si nato nobena ljubljanska tiskarna ni upala prevzeti tiskanje Strokovne borbe, poskus njenega izhajanja v Zagrebu pa je z zaplombami dveh številke preprečila tamkajšnja cenzura. Končno je ZNSOS pridobila za tiskanje tiskarno J. Pavliček v Kočevju, kjer je 28. junija 1924 izšla prva številka Strokovne borbe po trboveljskih dogodkih. Toda poleg orjunaškega nasilja se je pojavila še nova ovira za izhajanje legalnih komunističnih listov. Državno pravdnštvo je izredno poostrilo cenzuro in zaradi pogostih zaplomb je izhajanje »pravih delavskih časopisov postalo silno otežkočeno«. To je bil tudi velik gmotni udarec zanje, ker so imeli z zaplenjenimi številkami velike stroške. Strokovna borba je poudarila, da so se bili ob pomisleku, ali se sploh splača izdajati list »samo za državnega pravdnika in njegov rdeč svinčnik«, prisiljeni odločiti »pisati samo o stvareh, ki jih blagovoli dopustiti naša slavna cenzura...«²³

Medtem ko je Strokovna borba obnovila izhajanje, pa političnemu listu Glas svobode to ni uspelo. Zato je njegova uprava začela pošiljati svojim naročnikom Strokovno borbo, ki je glede na to povečala obseg in objavljala tudi politične članke. Toda tudi Strokovna borba je izšla le še 7. julija 1924. V zadnji številki je opisala napad orjunašev na železničarja Rudolfa Juvana, ki so mu med mučenjem zmečkali prste, ter še več drugih njihovih nasilstev. Pozvala je k nadaljnjemu zbiranju pomoči za žrtve orjunaškega divjanja in poudarila, da pripadniki Orjune napadajo tudi strokovne, ne le politične organizacije.²⁴ Policijsko ravnateljstvo je nato 10. julija 1924, hkrati z Glasom svobode, prepovedalo tudi nadaljnje izhajanje Strokovne borbe. Na predlog državnega pravdnštva v Ljubljani je deželno kot tiskovno sodišče 18. julija to policijsko prepoved izhajanja sindikalnega lista potrdilo, »ker piše, kakor priča njegova vsebina, v skrajno revolucionarnem duhu ter propagira, naj se socialni red in ustava nasilno izpremenita z revolucijo organiziranega boja delavskega razreda.«²⁵

Prvojunjsko nasilje orjunašev v Trbovljah je sprožilo protestne demonstracije delavstva, v Zagrebu pa so izvedli tudi triurno splošno stavko. Na Hrvaškem so se demonstracijam priključili tudi pripadniki Hrvaške republikanske kmečke stranke in Pašić-Pribičevićev (P-P) režim se je ustrašil, da bo prišlo do izoblikovanja delavsko-kmečkega opozicijskega bloka. Sklenil je udaniti po revolucionarnem delavskem gibanju in 11. julija 1924²⁶ je minister za notranje zadeve dr. Milorad Srškić poslal vsem velikim županom in upravi mesta Beograd ukaz za takojšnjo razpustitev »vseh komunističnih organizacij, pod katerikoli imenom obstajajo...«. Uvodoma je poudaril, da je KPJ po Zakonu o zaščiti države nadaljevala delo »za rušenje današnje ureditve v državi in za vzpostavitev komunističnega režima« prek organizacij z različnimi neodvisnimi in drugimi nazivi ter prek tajnih celic. S to t. i. »malo Obznano« je bilo prepovedano delovanje Neodvisne delavske stranke Jugoslavije, Zveze delavske mladine, neodvisnih sindikatov in še drugih komunističnih organizacij, v Sloveniji npr. tudi društva Vesna, zadruga Železničarski dom in nato še akademskega društva Vstajenje.²⁷

²² Strokovna borba, št. 15, 10. 5. 1924; članek Strokovne organizacije in boj proti fašizmu.

²³ Strokovna borba, št. 18, 28. 6. 1924.

²⁴ Strokovna borba, št. 19, 7. 7. 1924.

²⁵ Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 66, 21. 7. in št. 68, 26. 7. 1924.

²⁶ Dne 11. julija 1924 je bila ministrska odredba odposlana pokrajinskim oblastem v obliki šifrirane depeše, naslednji dan pa še kot okrožnica, ki jo je veliki župan v Ljubljani prejel 13. julija. Se istega dne, kot lahko ugotovimo po delovodniku v Arhivu SR Slovenije, je poslal »malo Obznano« v ukrepanje nižjim oblastem. Kopija »male Obznane« se je ohranila le v arhivu Instituta za historijo radniškega pokreta Hrvatske v Zagrebu, grupa II, inv. št. 77.

²⁷ France Filipič, O razvoju KPJ, str. 179.

Policija je dobila nalogo, da ob prepovedi navedenih organizacij izvede tudi preiskave v društvenih prostorih in pri funkcionarjih. Premoženje mora zapleniti, društvene prostore oziroma domove zapečatiti, kompromitirane osebe pa aretirati in postopati z njimi po Zakonu o zaščiti države. Hkrati mora prepovedati zborovanja, konference in »sploh vsako delo komunistov« ter onemogočiti tudi izhajanje in razpečevanje vseh komunističnih publikacij.

Ukrepom oblasti proti revolucionarnim organizacijam v Sloveniji lahko sledimo predvsem po Uradnem listu ljubljanske in mariborske oblasti in po pisanju Delavsko-kmetskega lista, t. i. po novem legalnem partijskem listu. Tega je po prepovedi Glasa svobode in Strokovne borbe uspela ilegalna KPJ začeti izdajati 21. avgusta 1924 in je po prepovedi vseh revolucionarnih organizacij postala edina pot za njeno legalno delovanje. Delavsko-kmetski list je imel tudi stalno rubriko »Strokovni vestnik«, prek katere je partija obveščala članstvo prepovedanih neodvisnih strokovnih organizacij o protidelavskih ukrepih Pašić-Pribičevićevega režima in o prizadevanjih za obnovitev delovanja sindikatov CDSOJ.

V prvi številki je Delavsko-kmetski list navedel podatek, da so ob razpustu neodvisnih političnih, strokovnih in drugih organizacij v Sloveniji aretirali tudi nad 100 njihovih funkcionarjev in agitatorjev, prepovedali vse delavske shode in zaprli tudi Delavski dom v Ljubljani, v Trbovljah pa »se je vzelo in zapečatilo še onô, kar niso požgali orjunaši«. Udarci po revolucionarnem delavskem gibanju so bili prav v Sloveniji najhujši in oblasti so se nato odločno upirale tudi vsem zahtevam delavstva, da bi lahko obnovile svojo dejavnost vsaj neodvisne strokovne organizacije. »Sploh je bil in je naval reakcije v Sloveniji najhujši izmed vseh pokrajin v Jugoslaviji«, je poudaril Delavsko-kmetski list, ko je seznanjal članstvo slovenskih neodvisnih strokovnih organizacij s takojšnjimi posredovanji vodstva CDSOJ na ministrstvu za notranje zadeve za obnovitev delovanja neodvisnih sindikatov. Toda minister Srškić obljub o pozitivni rešitvi ni izpolnil. Pašić-Pribičevićeva vlada je bila prisiljena zaradi pritiska opozicije in razmer v državi odstopiti. Novo vlado je 27. julija sestavil voditelj opozicijskega bloka Ljuba Davidović, v njegovo vlado pa so vstopili tudi predstavniki Slovenske ljudske stranke na čelu z dr. Antonom Korošcem.²⁸ Novi minister za notranje zadeve Nastas Petrović je po ponovnih posredovanjih CDSOJ 31. julija dovolil ponovno delovanje neodvisnih sindikatov. To njegovo naredbo so v vseh jugoslovanskih pokrajinah razen v Sloveniji ter Bosni in Dalmaciji izpolnili. Tudi v Ljubljani so predstavniki ZNSOS večkrat posredovali, toda oblasti niso dovolile niti shoda, na katerem bi delavstvo zahtevalo obnovitev delovanja neodvisnih strokovnih organizacij. Delavsko-kmetski list je pozval člane Zveze rudarskih delavcev Slovenije in Splošne železničarske organizacije Jugoslavije, naj ostanejo zvesti organizaciji in izrazil pričakovanje, da bo »vsak čas spet otvorenjena«.²⁹

Slovensko delavstvo je bilo hudo razočarano, ker nova vlada, ki je tako ostro obsojala nedemokracijo in nasilje prejšnjega režima, ni spremenila razmer v Sloveniji. Delavsko-kmetski list je ugotovil, da »vzdržujejo klerikalci proti delavstvu ono popolno izjemno stanje, ki ga je uvedel Pribičević...«³⁰ Vse neodvisne strokovne organizacije so pod novo vlado avgusta in septembra 1924 dobile odločbe, da je njihovo delovanje prepovedano.³¹ Policijske oblasti so še 19. septembra dovolile prvi shod članstva prepovedanih neodvisnih strokovnih organizacij v Ljubljani, medtem ko so v Revirjih in drugod vse take prošnje še naprej zavračale. Tako njihovo postopanje je doživelo na shodu obsodbo v ogorčeni ugotovitvi, da so se »morilci z Zaloške ceste« in »morilci iz Trbovelj« združili.

Razredno zavedno delavstvo je v resoluciji zahtevalo takojšnjo obnovitev delovanja strokovnih in kulturnih organizacij ter tudi organizacij Neodvisne delavske

²⁸ Metod Mikuz, Oris zgodovine Slovencev 1917—1941, Ljubljana 1965, str. 294.

²⁹ Delavsko-kmetski list, št. 1, 21. 8. 1924.

³⁰ Delavsko-kmetski list, št. 2, 28. 8. 1924.

³¹ Delavsko-kmetski list, št. 4, 11. 9. 1924.

stranke Jugoslavije, izpustitev delavcev iz zaporov, ugotovitev krivcev za trboveljske dogodke 1. junija, strogo izvajanje zakona o zaščiti delavcev ter razpis volitev v Delavsko zbornico in upravo bolniške blagajne. Delavstvo je na svojem velikem shodu, ki mu 'je sledil še protestni pohod do sodne palače, posebej zahtevalo tudi združitve razrednih strokovnih organizacij: »Razcepljenost na političnem polju nas ne sme ovirati pri tem, da ustvarimo enotno strokovno organizacijo in da prepričamo člane Amsterdama (t. j. člane socialistične strokovne internacionale, op. p.), da je treba upostaviti enotnost, čeprav to ni vseh gotovim voditeljem.«³²

Delavsko-kmetški list je že ob začetku izhajanja sprožil akcijo za enotnost razrednih strokovnih organizacij. To zahteva predvsem »razvoj razrednega boja«, vzpostavitev enotnosti razrednih strokovnih organizacij pa je pogoj, »če bo hotel delavski razred končno zlomiti gospodarsko ofenzivo kapitala in fašistovsko reakcijo...« Ugotovil je, da so doslej uresničitev tega velikega cilja ovirali reformistični voditelji, medtem ko je neposredno med delavstvom ugodno razpoloženje za vzpostavitev enotnosti. Toda med privrženci enotnosti je tudi struja, ki zastopa popolnoma napačno štališče, da bo ta vzpostavljena z vrnitvijo vsega delavstva v reformistične organizacije. Delavsko-kmetški list je poudaril, da se enotnost lahko ustvari le »na ta način, da se prej določi tak program in taktika, ki bo res odgovarjala današnjemu položaju in vodila delavstvo ne v nove poraze, ampak k uspehom.« Druga podlaga za zdravo enotnost strokovnih organizacij je demokratičnost v njih. List je izrazil mnenje, da se ne da vzpostaviti enotnosti v posameznih strokah in deželah, temveč da je za trajni uspeh delavstva v boju proti kapitalu treba ustvariti predpogoje »za popolno enotnost vseh strokovnih organizacij v nacionalnem in internacionalnem obsegu.« Tako bi bilo treba sklicati skupni kongres amsterdamske in moskovske strokovne internacionale. Veliki cilj enotnosti strokovnih organizacij pa bo dosežen le, »če bomo vztrajno delali zanj med množicami, v tovarnah in obratih.« Delavsko-kmetški list je torej propagiral enotnost strokovnih organizacij na vseh ravneh v mednarodnem, državnem in pokrajinskem okviru, oziroma po vseh strokah, na temelju odločnega razrednega boja in demokratičnosti, pot do nje pa je videl v neposrednem aktiviranju delavstva »od spodaj« ter v združevanju in ne v enostavni vključitvi članstva revolucionarnih organizacij v reformistične strokovne organizacije. Delavsko-kmetški list je tudi ugotovil, da so iz objektivnih razlogov (ofenziva kapitala, izjemni zakoni, porazi v mezdnih bojih itd.) in zaradi subjektivnih slabosti (skrajno škodljiva politika reformističnih voditeljev) »vse strokovne organizacije mnogo izgubile na številčni in akcijski moči.«³³ Zato je treba nemudoma v teh hudih razmerah okrepiti strokovne organizacije, toda ne le v številčnem pogledu, temveč tudi izboljšati gmotne pogoje za njihovo aktivnost ter kadrovske izpopolniti upravni aparat, posebej pa posvetiti veliko pozornost vzgojnemu delu v njih na podlagi marksističnega programa. Delavskim množicam je treba vrniti zaupanje v strokovne organizacije, ki morajo s svojim delom doseči, da bodo vsi videli v njih »ono elementarno osnovno organizacijo, v kateri se kuje razredna solidarnost proletariata.«³⁴

Delavsko-kmetški list je nato 4. septembra 1924 pisal, da so se pretekli teden v Trbovljah uspešno končala pogajanja »za vzpostavitev enotne organizacije na podlagi razrednega boja in delavske demokracije«. Za upravičeno pa se je izkazala bojazen, da bo tudi ta poskus kot prejšnji propadel »radi zakrknjenosti« nekaterih socialističnih funkcionarjev. Na njihovo negativno vlogo v združevalnem procesu so opozorili tudi na omenjenem shodu 19. septembra v Ljubljani. Na Jesenicah so na shodu 5. oktobra razredno zavedni kovinarji ugotovili, da ekonomska in politična reakcija ter nasilje podjetnikov nujno zahtevajo enotno strokovno organizacijo. Ta cilj pa bodo dosegli le v primeru, če bo namesto dotedanjih pogajanj med strokovnimi vodstvi prevzelo akcijo za združitve neposredno v svoje roke delavstvo. Za iz-

³² Delavsko-kmetški list, št. 6, 25. 9. 1924.

³³ Podobno je istočasno ugotovil socialistični Delavec (št. 32, 10. 8. 1924), ki je poudaril: »Sedanja

védbo združitve socialističnih in neodvisnih strokovnih organizacij so izvolili pet-članski komite, vse kovinarje pa so pozvali, naj skličejo shode za oblikovanje enotne strokovne organizacije.³⁵

Primeri rudarjev in kovinarjev kažeta, da je bila neposredno med delavstvom pripravljenost in izražena odločna zahteva, da se z združitvijo socialističnih in neodvisnih strokovnih organizacij ustvarijo enotne razredne strokovne organizacije, toda reformistični funkcionarji slovenskih organizacij Glavne delavske zveze Jugoslavije so vse pobude, ki so prihajale »s terena« ali od funkcionarjev prepovedanih neodvisnih strokovnih organizacij, zavračali.

Odklonilno stališče do pobud za združitev je neposredno po »mali Obznani« izrekla 1. pokrajinska konferenca strokovnih organizacij GDZJ oziroma SK v Sloveniji 2. in 3. avgusta 1924, na kateri so delegati, ki so zastopali 4966 članov, sprejeli resolucijo: »Od strokovnih organizacij, priključenih Strokovni internacionali v Moskvi, loči strokovne organizacije GRSJ (Glavnega radniškega saveza Jugoslavije, op. p.) razlika v strokovni taktiki. Dokler obstoja ta razlika je vsaka organizacijska spojitev s temi organizacijami nemogoča«. Možna pa je združitve s strokovnimi organizacijami lesnih in grafičnih delavcev, ki temeljijo na taktičnih načelih socialistične amsterdamske strokovne internacionale in so v tem času delovale samostojno, zunaj SK.³⁶ Toda najvišji socialistični sindikalni forum ni veliko razpravljal o problematiki združevanja s prepovedanimi neodvisnimi strokovnimi organizacijami, kajti vso pozornost je moral posvetiti nevarnosti razcepa v lastnih vrstah. Po razcepu Socialistične stranke Jugoslavije v Sloveniji na frakcije okrog časnikov Enakost, Socialist in Naprej, so se strankarski spori prenesli tudi v socialistične strokovne organizacije.³⁷ V njih se je iz privržencev okrog Napreja izoblikovala opozicija, ki je ostro napadala vodstvo SK.³⁸ Nevarnost razcepa še v strokovnih organizacijah je tudi pospešila sklic pokrajinske konference, ki je v prizadevanjih, da bi ga preprečila, poudarila, da so strokovne organizacije v svojih akcijah neodvisne od vseh političnih strank in da morajo ostati v medsebojnih strankarskih bojih nevtralne. V politične zadeve lahko posežejo »le v toliko, v kolikor je to v varstvo delavskih gospodarskih interesov potrebno«. Strokovni funkcionarji si morajo prizadevati za odpravo sporov med socialističnimi frakcijami.³⁹ Ta stališča sindikalne konference pa niso zadovoljila socialistov okrog Napreja in nasprotja v organizacijah SK so se poglobljala do odkritega razcepa leta 1925.

Z razcepom v pokrajinski organizaciji Socialistične stranke Jugoslavije za Slovenijo je bilo precej prizadeto tudi socialistično strokovno gibanje. Krepitev nasprotij znotraj socialističnega tabora je vplivalo na postopno večjo pripravljenost vodstva SK na združevalna pogajanja s predstavniki prepovedanih neodvisnih strokovnih organizacij. Glede na navedene razmere so se najprej zblížala stališča glede neodvisnosti strokovnih organizacij od političnih strank. Pomemben dejavnik, ki je vplival na socialistični pristanek za združitev, pa je bila nepopustljivost oblasti do obnovitve delovanja neodvisnih strokovnih organizacij, kar je okrepilo položaj reformistov v združevalnem procesu in olajšalo uveljavljanje njihovih zamisli v njem.

Slovenske neodvisne strokovne organizacije so se proti odločbam policijskih oblasti o prepovedi delovanja pritožile na ministrstvo za notranje zadeve v Beogradu. Vodstvo ZNSOS je poskušalo doseči obnovev neodvisnih strokovnih organizacij tudi na ta način, da je dalo pobudo za ustanovitev formalno novih strokovnih organizacij. Toda policijske oblasti so to namero spregledale. Veliki župan ljubljanske oblasti je 22. oktobra 1924 zavrnil pravila snujočega se društva Strokovna orga-

industrijska kriza je obenem kriza strokovnih organizacij».

³⁴ Delavsko-kmetijski list, št. 1, 21. 8. 1924.

³⁵ Delavsko-kmetijski list, št. 9, 16. 10. 1924.

³⁶ Delavec, št. 32, 10. 8. 1924.

³⁷ Toma Milenković, Socijalistička partija Jugoslavije, Beograd 1974, str. 189–201; Metod Mikuž, n. d., str. 230 in 269.

³⁸ Naprej št. 41, 11. 5. in št. 60, 13. 6. 1924.

³⁹ Glej op. 36.

nizacija železniških delavcev in nameščencev, ker je »očividno samo obnovitev« 17. avgusta razpuščene Splošne železničarske organizacije Jugoslavije (SZOJ). To je utemeljil s tem, da so predlagatelji sami bivši člani prepovedane neodvisne strokovne organizacije, da so nova pravila, razen glede imena, le malenkostno spremenjena stara pravila SZOJ in da ni mogoče zapustiti premoženja prepovedani zadrugi Železničarski dom. Kmetско-delavski list je ta ukrep komentiral z ugotovitvijo, da se tako postopa proti strokovnim organizacijam pod klerikalnim režimom.⁴⁰

Na seji plenuma Centralnega partijskega sveta KPJ od 20. do 26. novembra 1924 je bilo v poročilu iz Slovenije poudarjeno, da je v tej pokrajini »največja reakcija«. Po zavrnitvi pravil »nove« železničarske strokovne organizacije »je treba iti v reformistične sindikate.«⁴¹ To odločitev je začel izvajati novi pokrajinski komite KPJ za Slovenijo, izvoljen na novembrski pokrajinski konferenci s sekretarjem Cirilom Štukljem, njegova pomembna člana pa sta bila Ivan Makuc in Alojz Sedej. Ta konferenca »je potekala v znamenju hudih razhajanj, ki so že najavljala začetek kriznega obdobja v delovanju KPJ v Sloveniji, kar je imelo težke posledice za ves delavsko-revolucionarni pokret«. Nasprotja, ki so se kazala ob pripravah na parlamentarne volitve, so se nato zaostrevala v procesu strokovnega združevanja.⁴²

Konec novembra 1924 je novi veliki župan iz liberalno-demokratskih vrst s podobno utemeljitvijo kot njegov klerikalni predhodnik, prepovedal ustanovitev Strokovne zveze združenih rudarjev, ker da se iz pravil vidi, da gre le za obnovitev Zveze rudarskih delavcev Slovenije t. j. »komunističnega društva pod drugim imenom.«⁴³ Konec jeseni 1924, ko je kralj Aleksander prisilil Davidovićevo vlado k odstopu in sta znova prišla na oblast Pašić in Pribičević, so bile pritožbe na ministrstvo za notranje zadeve zoper prepovedi zavrnjene in vse strokovne zveze ZNSOS so bile dokončno prepovedane z utemeljitvijo, »da so prekoračile statutarно področje.«⁴⁴ S tem je bilo formalnopravno konec slovenskih neodvisnih strokovnih organizacij, ki so jih enako odločno preganjali slovenski liberalci in klerikalci. S tem se je znova pokazalo, da je buržoazija ne glede na notranja nasprotja v odnosu do revolucionarnega delavskega gibanja enotna.

Konec leta 1924 so propadli vsi poskusi za obnovitev neodvisnih strokovnih organizacij, kar je hudo poslabšalo položaj njihovih predstavnikov, da bi v prizadevanjih za enotne strokovne organizacije uveljavili svoje pogoje. Dosti lažje bi jim bilo, če bi bile njihove organizacije znova legalizirane, tako pa so se socialistični funkcionarji zavedali, da so za komuniste pogajanja z njimi edini izhod, da bodo še lahko delovali v legalnih strokovnih organizacijah. Tedaj sta tako Delavec kot Delavsko-kmetски list pisala o pobudah ruskih in angleških sindikatov za združitev moskovske in amsterdamske strokovne internacionale zaradi splošne ofenzive kapitala. Ob tem sta lista polemizirala o vzrokih in krivdi za razkol, toda hkrati sta pisala tudi o potrebi enotnih razrednih strokovnih organizacij v Sloveniji.⁴⁵ Konec leta 1924 je dal Delavsko-kmetски list svojim somišljenikom že konkretna navodila: naj tam, kjer ni bilo neodvisnih strokovnih organizacij ali so bile policijsko dokončno razpuščene, vstopajo »brez kolebanja in brez obotavljanja v socialistične. Tam pa, kjer naše še obstojajo, tam povejte socialističnim sodrugom, da smo mi pripravljeni *takoj* stopiti s socialističnimi centralami v pogajanja za zedinjenje«. Poudaril je, da se s tem nikakor ne odreka kritike »izdajalske taktike socialističnih funkcionarjev« in da so razmere take, »da je boljše imeti tudi slabe organizacije kakor pa nobene.«⁴⁶

⁴⁰ Delavsko-kmetски list, št. 12, 6. 11. 1924.

⁴¹ A CK ZKJ, fond KI 1924/74, materijali sa sednice Plenuma Centralnog partijskog veća KPJ 20.—26. 11. 1924.

⁴² France Filipič, Vloga Ljubljane v zgodovini KPJ — KPS med vojnima (1920—1929). Zgodovina Ljubljane, Kronika Ljubljane 1982, str. 307—308.

⁴³ Delavsko-kmetски list, št. 5, 29. 1. 1925.

⁴⁴ Prepovedi so bile objavljene v novembrskih in decembrskih številkah Uradnega lista ljubljanske in mariborske oblasti, in sicer na podlagi društvenega zakona 15. 11. 1867 (št. 106, 19. 11. do št. 123, 30. 12. 1924).

⁴⁵ Delavec, št. 43, 30. 11. 1924; Delavsko-kmetски list, št. 17, 11. 12. 1924.

⁴⁶ Delavsko-kmetски list št. 19, 25. 12. 1924.

Delavsko-kmetški list⁴⁷ je v začetku 1925 obširno opisal dotedanja prizadevanja za združitev razrednih strokovnih organizacij v mednarodnem, jugoslovanskem in slovenskem okviru. Poudaril je, da je dala rdeča strokovna internacionala že na III. kongresu julija 1924 predlog amsterdamski internacionali za združitev. Glede na to, da med vodstvom socialistične Glavne delavske zveze Jugoslavije in komunističnega Centralnega delavskega sindikalnega odbora Jugoslavije še ni prišlo do pogajanj o združitvi, naj bi dali slovenski razredno zavedni delavci zanj »primer in zgled« zlasti še, ker je Slovenija industrijski center in ker je v njej po dokončnem razpustu neodvisnih strokovnih organizacij nastal poseben položaj. Na koncu obširne utemeljitve o potrebi združitve je njeno možnost poudaril z ugodnim potekom združevalnega procesa železničarskih strokovnih organizacij.⁴⁸ K temu je treba pripomniti, da so bili v nasprotju s Slovenijo v večini drugih jugoslovanskih pokrajin neodvisne strokovne organizacije še legalne in zato seveda slovenski način združevanja ni bil zanje ustrezen.

Da bi prešli »od govorjenja k delu za združitev«, sta Ivan Makuc in Albert Hlebec v imenu razpuščenih strokovnih organizacij in v imenu delavstva, ki v zadnjih letih ni bilo organizirano, pa čuti potrebo po močni in enotni razredni strokovni organizaciji, poslala 13. februarja 1925 pismo Strokovni komisiji kot predstavnici Glavne delavske zveze Jugoslavije v Sloveniji. V njem sta združitev utemeljevala zlasti s poslabšanjem delovnih in gmotnih pogojev ter socialne zakonodaje, posebej pa tudi z rezultati parlamentarnih volitev 8. februarja,⁴⁹ ki »so jasno pokazale, da je delavstvo zgubilo vero v lastno moč in da se je pričelo v množicah nagibati na stran razrednih nasprotnikov«.

Zato je treba strniti delavske sile ter prenehati s cepljenjem in ustanavljanjem vzporednih strokovnih organizacij. Poudarila sta: »Brezdvomno obstojajo med našo in vašo skupino načelna in taktična nasprotstva, ki jih ni mogoče prezreti. Kakor je nam nemogoče sprejeti vašo načelna naziranja, proti katerim bomo tudi v bodoče nastopali, pa vidimo možnost, da se združimo v strokovnih organizacijah; za katerih enotnost se borimo že cel čas«. Združitev lahko temelji na treh načelih: razrednem boju, proletarski demokraciji in strankarski neodvisnosti. Ker je v Sloveniji položaj v primerjavi z drugimi jugoslovanskimi pokrajinami najtežji, ne bi bilo v korist delavstva, če bi čakalo na sporazum med beograjskima centralama in je zato treba aktivno poseči v združevalni proces. SK sta predlagala čimprejšnji sestanek glede združitve, Delavsko-kmetški list je ob tem zagotovil delavstvu, da ga bo seznanjal s potekom pogajanj.⁵⁰

Strokovna komisija je predlog sprejela, pri tem pa se je pritožila nad pisanjem Delavsko-kmetškega lista zoper socialiste. Strinjala se je z obstojem različnih pogledov na posamezne probleme, »toda pogoj za skupno delo v eni organizaciji je, da moramo biti glede aktualnega praktičnega dela v glavnih smernicah enih in istih misli...«⁵¹ Že 23. februarja 1925 so bili nato razgovori, na katerih sta delegacijo SK vodila njen tajnik Filip Uratnik in Jože Golmajer, neodvisne strokovne organizacije pa so zastopali Ivan Makuc, Albert Hlebec in Franc Čepeljnik. Njihov potek je pokazal, »da izmed obstoječih diferenc med obema skupinama nobena ni nepremostljiva« in da je »možnost ujedinjenja ugotovljena«. Dogovorjen je bil ponovni sestanek za razpravo o konkretnih predlogih obeh strani za združitev.

⁴⁷ Delavsko-kmetški list, št. 5, 29. 1. do št. 7, 14. 2. 1924; članek Za ujedinjenje razrednih strokovnih organizacij.

⁴⁸ Konec leta 1924 so tekla že tudi konkretna pogajanja za združitev železničarskih strokovnih organizacij. 26. decembra 1924 je bila pripravljena konferenca za združitev v Celju, ob udeležbi predstavnikov šestih organizacij (Organizirani železničar št. 1, 5. 1. 1925). Tako so torej poleg rudarjev in kovinarjev še železničarji jasno izrazili voljo za enotno razredno strokovno organizacijo.

⁴⁹ Vasilij Melik, Delavske stranke na volitvah 1920–1927, Revolucionarno delavsko gibanje v Sloveniji v letih 1921–1924, Ljubljana 1975, str. 113–114; od vseh parlamentarnih volitev v dvajsetih letih je leta 1925 »padlo število komunističnih in socialističnih glasov na najnižjo točko, na 12.562 glasov ali 4,8 % volilnih upravičencev. V ilustracijo naj navedemo, da so komunisti in socialisti dobili na volitvah v ustavodajno skupščino leta 1920 21 % glasov volilnih upravičencev, na parlamentarnih volitvah leta 1923 7,6 %, leta 1927 pa 6,7 %.

⁵⁰ Delavsko-kmetški list št. 8, 18. 2. 1925.

⁵¹ Delavsko-kmetški list, št. 9, 25. 2. 1925; Delavec, št. 4, 1. 3. 1925 in št. 5, 15. 3. 1925.

Albert Hlebec je po teh temeljnih ugotovitvah bralce Delavsko-kmeškega lista seznanil s spornimi zadevami. Zastopniki SK so menili, da bi se moralo vzporedno z združevanjem strokovnih organizacij začeti tudi z združevanjem na političnem področju. Hlebec je odgovoril, da bodo enotne strokovne organizacije strankarsko neodvisne in je zato njihova ustanovitev mogoča tudi brez zblizanja političnih strank, ki iz načelnih razlogov ni mogoče. Nasprotja med njimi so »doslej na razvoj razcepljenih strokovnih organizacij vplivala destruktivno, pri enotnih strokovnih organizacijah se bo moralo to nasprotstvo spremeniti v konstruktivno delo za prosep enotnih strokovnih organizacij, ker od dela za organizacijo bo odvisno, v koliko bo prevladalo v organizacijah eno ali drugo naziranje«.

Druga sporna zahteva predstavnikov SK je bila glede medsebojnih napadov. Hlebec je menil, da se bo oblika napadov po ustanovitvi enotne strokovne organizacije spremenila. Toda tudi po združitvi bo morala imeti vsaka stran pravico do svobodne kritike, ki bo temeljila na delavski demokraciji. Tako bodo imela glasila političnih strank še naprej vso pravico, podvreči delo enotnih strokovnih organizacij »stvarni kritiki«. Vsi člani enotnih strokovnih organizacij bodo morali izvajati sklepe večine, toda manjšina, desna ali leva mora imeti pravico kritike večinskih sklepov.

Tretji, posebno občutljiv problem, je bila vztrajna zahteva predstavnikov SK, da se morajo enotne strokovne zveze vključiti v Glavno delavsko zvezo Jugoslavije. Izpolnitev tega pa bi lahko vzbudila vtis o kapitulaciji neodvisnih strokovnih organizacij, čeprav so se načelno sporazumeli, da pri združitvi »ne sme biti premagancev niti zmagovalcev«. Komentator je menil, da bi do spojitve obeh državnih sindikalnih central, ki so jo tedaj šele začeli pripravljati, ostala enotna razredna strokovna organizacija v Sloveniji zunaj obeh. Tako bi preprečili vsa nepotrebna bojna glasovanja, ki se bodo po pričakovanju združitvi CDSOJ in GDZJ izkazala kot nepotrebna.

Albert Hlebec je ob sklepu svojih razmišljanj in stališč do odprtih vprašanj, ki so se v nadaljnjem procesu izkazala kot ključna, poudaril, da morajo biti enotnosti strokovnega gibanja podrejene vse rešitve. Ob ugotovitvi, da »vrhovi« že konkretno delajo za združitve, pa je poudaril: »Treba pa je zediniti mase in zato se mora že sedaj prenesti težišče dela za zedinjenje v mase. Sodelovanje in soddločanje mas je potrebno tudi zato, da mase same pokažejo tistim desničarskim voditeljem v Strokovni komisiji in tistim besednim levičarjem med neodvisneži, ki jim zedinjenje ne ugaja in ki bi hotele nadaljevati politiko cepljenja«. ⁵² Navedena stališča so bila temelj nove sindikalne politike pokrajinske organizacije KPJ za Slovenijo, ki so imele za cilj enotnost in okrepitev slovenskega razrednega strokovnega gibanja, hkrati pa bi komunistom in privrzcem omogočila, da delujejo v legalnih strokovnih organizacijah in si v njih prizadevajo za uveljavitev svojih nalog na idejnem, akcijskem in kadrovskem področju. Z njo je ta pokrajinski forum izpolnjeval enega temeljnih tedanjih ciljev KPJ, ki je bil poleg enotne fronte tudi izbojevanje enotnosti razrednih strokovnih organizacij. Hkrati pa je reševal poseben položaj na sindikalnem področju v Sloveniji, ki je nastal po dokončnem udarcu oblasti po neodvisnih strokovnih organizacijah, ter je neodločljivo terjal iskanje nove poti za obnovo aktivnosti slovenskih komunistov na enem osnovnih področij dela, kot so bile strokovne organizacije.

Po prvih razgovorih med predstavniki vodstev SK in prepovedanih neodvisnih strokovnih organizacij je naglo stekel proces združevanja organizacij posameznih strok, pionirsko delo pa so opravili rudarji in železničarji. V njem pa so se socialistični funkcionarji zavedali svojega privilegirane položaja, ker spričo nepopustljivosti oblasti neodvisne strokovne organizacije niso imele v nobeni obliki možnosti za obnovo dejavnosti. To prednost so desničarji izrabljali za uveljavljanje svojih

⁵² Delavsko-kmetški list, št. 10, 5. 3. 1925; članka Za zedinjenje razrednih strokovnih organizacij v Sloveniji in V razčiščevanje diferenc.

pogojev za združitev. Popuščanje predstavnikov neodvisnih strokovnih organizacij pri oblikovanju slovenskih enotnih razrednih organizacij, je kmalu povzročilo hude spore v pokrajinskem vodstvu KPJ. Začetek in način sindikalnega združevanja v Sloveniji je vplival tudi na pogajanja med beograjskima centralama neodvisnih in socialističnih sindikatov, t. j. na proces, ki se je v drugi polovici 1925 sklenil z ustanovitvijo Združene delavske sindikalne zveze (Ujedinjeni radnički sindikalni savez Jugoslavije — URSSJ). Poudarimo naj, da je nastajanje Ursovih sindikatov v Sloveniji potekalo drugače kot v večini drugih jugoslovanskih pokrajin, kjer se je na »kongresu zedinjenja« od 10. do 12. oktobra 1925 GDZJ dejansko le preimenovala v URSSJ, toda tudi slovenska pokrajinska organizacija URSSJ ni uspela združiti večine članstva bivših neodvisnih strokovnih organizacij. V Sloveniji pa so bili Ursovi sindikati edina razredna strokovna organizacija in v njih so si v boju s socialistično desnico prizadevali uveljaviti čim večji vpliv komunisti, pri čemer so se pogoji za njihovo delovanje na strokovnem področju v novih razmerah občutno poslabšali. Po »mali Obznani« komunisti niso mogli imeti več svojih posebnih strokovnih organizacij in zato je sredina 1924 pomembna prelomnica v razrednem strokovnem gibanju na Slovenskem ter v obliki delovanja komunistov na sindikalnem področju.

Zusammenfassung

VERBOT DER UNABHÄNGIGEN GEWERKSCHAFTSVERBÄNDE IM JAHRE 1924 UND BEGINN EINER NEUEN GEWERKSCHAFTSPOLITIK DER KPJ IN SLOWENIEN

Mirko Stiplovšek

Die unabhängigen Gewerkschaftsverbände, gegründet von der illegalen Kommunistischen Partei Jugoslawiens (KPJ), waren im Frühjahr 1923 sowohl zahlenmäßig als auch hinsichtlich ihrer Tätigkeit führend in der Gewerkschaftsbewegung in Slowenien. Als im Sommer 1923 der große Streik der Bergarbeiter unter Einsatz äußerster Mittel niedergeschlagen wurde, war es den Behörden und Unternehmern gelungen, vor allem den Verband der Bergarbeiter Sloweniens erheblich zu schwächen, der der stärkste unabhängige Gewerkschaftsverband im slowenischen und jugoslawischen Rahmen war. Im Frühjahr 1924 verstärkten die unabhängigen Gewerkschaftsverbände ihre Tätigkeit wieder, die jedoch durch eine Auseinandersetzung zwischen revolutionärer Arbeiterschaft und Anhängern der Orjuna (Organisation jugoslawischer Nationalisten) am 1. Juni 1924 in Trbovlje unterbrochen wurde. Als erstes wurde danach von den Behörden die Herausgabe des Blattes »Strokovna borba« verboten, am 11. Juli aber verbot der Minister des Inneren durch die sog. »mala Obznana« (kleine Kundgebung) die Tätigkeit »unabhängiger« politischer, gewerkschaftlicher und bildungskultureller Verbände, wodurch die Möglichkeit der illegalen KPJ zu einer legalen Tätigkeit merklich beeinträchtigt wurde.

Während in den meisten jugoslawischen Ländern die unabhängigen Gewerkschaftsverbände ihre Tätigkeit wieder aufnehmen durften, wurden sie in Slowenien trotz wiederholter Vermittlungsversuche endgültig verboten. Deshalb sah sich die Landesorganisation der KPJ in ihrem Bemühen, Mitgliedern und Anhängern eine Tätigkeit innerhalb der Gewerkschaftsverbände zu ermöglichen, gezwungen, eine neue Gewerkschaftspolitik zu entwickeln. Sie leitete eine Aktion zur Vereinigung der verbotenen unabhängigen Gewerkschaftsverbände mit den Verbänden der sozialistischen Gewerkschaftskommission für Slowenien ein. Die einheitlichen Gewerkschaftsverbände der Arbeiterklasse sollten sich auf Klassenkampf, auf proletarische Demokratie und auf parteiliche Unabhängigkeit stützen. Bereits die ersten Einigungsverhandlungen nach der großen Niederlage der Arbeiter bei den Parlamentswahlen im Februar 1925 haben erwiesen, daß die Sozialisten das Vorgehen gegen die unabhängigen Gewerkschaftsverbände vornehmlich zur Stärkung ihrer Rolle in der slowenischen Gewerkschaftsbewegung nutzen werden. Nach der »mala Obznana« konnten sich die Kommunisten in keinen besonderen Gewerkschaftsverbänden mehr vereinen. Deshalb ist die Mitte des Jahres 1924 als eine bedeutende Wende in der Gewerkschaftsbewegung der Arbeiter sowie als eine Wende in der Arbeitsweise der Kommunisten auf dem Gebiet der Gewerkschaften zu betrachten.